

PATARIAMIEJI LIETUVIŲ KALBOS VADOVAI (ŽANRO YPATYBĖS)

Santrauka

Bendrinės kalbos normų funkcionavimui nemažai įtakos turi įvairūs patarimai kalbos vartotojams. Juos sistemškai pateikiantys kalbos praktikos leidiniai priklauso kalbos vadovų žanrui. Lietuvoje kalbos vadovai pradėti leisti XX a. pradžioje. Trys svarbiausi iš jų – *Kalbos patarėjas* (1939), *Kalbos praktikos patarimai* (1976, 1985) ir *Kalbos patarimai* (2002–2013) – pasirodė skirtingais Lietuvos politinio gyvenimo ir bendrinės kalbos raidos laikotarpiais.

Straipsnyje nagrinėjamos šių pamatinių kalbos vadovų žanro ypatybės, atsiskleidžiančios įvadinėse jų dalyse. Remiamasi užsienyje atliekamais panašiais kalbos vadovų tyrimais (plg. Straaijer 2015; Ebner 2016; Straaijer 2018; Tieken-Boon van Ostade 2020 ir kt.).

Tyrimas ir straipsnio išvados svarbūs trimis atžvilgiais: 1) suaktualinama Lietuvoje mažai nagrinėta kalbos vadovų problematika, nes iki šiol dažniausiai domėtasi jų rengimo istorija ir kalbos rekomendacijų turiniu, bet ne žanro ypatybėmis; 2) pateikiama duomenų apie kalbos vadovų struktūros elementus, o tai svarbu atnaujinant šių dienų kalbos rekomendacijas; 3) įvairiapusiškai neištyrus pačių lietuvių kalbos vadovų, nebūtų įmanomi ir lyginamieji tyrimai, įsitraukiant į tarptautinį tokių tyrimų kontekstą.

Pagal žanro ypatybes trys nagrinėtieji lietuvių kalbos vadovai atitinka kelis šimtmečius Europoje gyvuojančių kalbos vadovų ypatybes ir sudaro svarbiausią

susistemintą bendrinės lietuvių kalbos vartojimo rekomendacijų palikimą. Jų atsiradimą ir pobūdį lėmė tiek skirtingais bendrinės kalbos raidos etapais kylantys jos norminimo uždaviniai, tiek skirtingos politinės aplinkybės ir besikeičiantys visuomenės poreikiai. Nagrinėtų lietuvių kalbos vadovų įvadinėse dalyse daugiau ar mažiau pateikiami tokie turinio elementai: 1) leidinio tikslas, paskirtis ir uždaviniai; 2) adresatas; 3) objektas (kalbos atmaina, jos vartojimo sritys ir funkciniai stiliai); 4) teoriniai kalbos reiškinių norminimo principai ir kriterijai; 5) santykis su kitais kalbos leidiniais; 6) duomenų atrankos ir pateikimo principai.

Straipsnyje nagrinėtos kalbos vadovų įvadinės dalys atspindi tik nedidelę dalį viso jų rengimo konteksto, bet teikia duomenų apie paties žanro ypatybes ir raidą, taip pat apie bendrinės kalbos normų kaitą, funkcinį stilių plėtrą, funkcinę kalbos raiškos priemonių diferenciaciją ir bendrinės kalbos norminimo teorijos raidą.

ESMINIAI ŽODŽIAI: bendrinė kalba, norminimas, kalbos vadovas, kalbos rekomendacijos, norminamoji kalbotyra.

RITA MILIŪNAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

rita.miliunaite@lki.lt